

e-ISSN:2587-2168

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 44
pp 587-598Article ID
64045Arrival
11 July 2022
Published
31 AUGUST 2022**DOI NUMBER**<http://dx.doi.org/10.29228/8/ideas.64045>**How to Cite This Article**

Kutluay Tutar, F. & Musayeva, S. (2022). "Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Şehir Turizmi: Türk Dünyasının Medeniyet Başkenti Şeki Uygulaması", International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies, (e-ISSN:2587-2168), Vol:8, Issue:44; pp: 587-598



International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Şehir Turizmi: Türk Dünyasının Medeniyet Başkenti Şeki Uygulaması

Urban Tourism within the Scope of Sustainable Tourism: The 'Shaki' Implementation, the Civilization Capital of the Turkish World

Filiz Kutluay Tutar ¹ Sayyara Musayeva ² ¹ Doç. Dr., Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Niğde, Türkiye² Yüksek Lisans Öğrencisi., Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi, SBE, İktisat ABD, Niğde, Türkiye**ÖZET**

Turizm, dünyanın en kazançlı endüstrilerinden biridir. Bir ülkede turizmin gelişmesi için iç bölgelerin ve çeşitli turizm bölgelerinin modern zamanların gereksinimlerini karşılaması önemlidir. Makale, kentsel turizme temel teorik yaklaşımları sunuyor, "şehir turizmi" ve "şehir turizminin çekicilik unsurları" gibi tanımlarını, dünya turizm merkezlerini gezginler tarafından ziyaret etmek için ana nedenlerini, sürdürülebilir turizm yaklaşımını analiz ediyor. Çalışma boyunca günümüze kadar süren araştırmalar ışığında elde edilen bulgular, Şeki destinasyonunun Azerbaycan turizmindeki yeri, gelişme yönleri, potansiyeli ve Şeki'de turizmin gelişmesini teşvik edecek araştırmalar incelenmiştir.

Çalışmanın temel amacı; Şeki destinasyonunda turizmin gelişimi ile ilgili mevcut sorunların ana yönlerini analiz ederek, bölgede sürdürülebilir turizmin gelecekteki gelişimini sağlayacak öneriler geliştirmesinde ve bu değerli tarihi mekanın tanıtımına küçük de olsa bir katkıda bulunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Turizm, Şehir Turizmi, Şeki**ABSTRACT**

Tourism is one of the most lucrative industries in the world. For the development of tourism in a country, it is important that the interior regions and various tourism regions meet the requirements of modern times. The article presents the main theoretical approaches to urban tourism, analyzes its definitions such as "urban tourism" and "city attractiveness", the main reasons for visiting world tourism centers by travelers, and the sustainable tourism approach. Following this purpose the findings obtained in the light of the research carried out until today, the place of Sheki destination in Azerbaijan tourism, its development aspects, potential, and researches that will encourage the development of tourism in Sheki have been examined.

The basic purpose of the study; by analyzing the main aspects of the current problems related to the development of tourism in the destination of Sheki, it is to make a small contribution to the development of proposals for the future development of sustainable tourism in the region and the promotion of this valuable historical place.

Keywords: Sheki, City Tourism, The Attractiveness of City Tourism**1. GİRİŞ**

Şehir turizminin önemli ölçüde büyümesi, mekansal, sosyal, ekonomik ve teknolojik güçler tarafından yönlendirilmektedir. Dünya çapındaki kentleşme süreçleri, şehirlerde yaşayan insan sayısının artmasına, şehirlere ve kentsel yaşam tarzına daha bağlı hissetmesine yol açmakta, bu da daha fazla insanın başka şehirleri ziyaret etme arayışına girmesi anlamına gelmektedir. Turizmin büyümesi ve giderek daha fazla yerleşim alanına turist akını, örneğin özellikle kentsel alanlarda, vatandaşların mekansal kalitesi ve yaşam kalitesi üzerinde etkiler. Tarihi şehir merkezleri en yoğun turist yoğunluğunu gösteren alanlardır. Şehirlerde turizme kaynaklık eden birçok çekicilik merkezleri bulunmaktadır. Bunlar bir turist için şehri ziyaret etmesinin ana nedenidir. Şehirde turizmin gelişmesinde turist çekmek büyük önem taşımaktadır. Günümüzde şehir pazarlaması sayesinde şehirler, mobil kaynakları ve şirket yatırımlarını ziyaretçilerin ve sakinlerin yararlanabileceği unsurlara dönüştürerek cazibesini hızla artırmaktadır.

Tüm bunların yanı sıra değişen dünya trendlerine göre sürdürülebilir kentsel turizm kavramını gerçekleştirmek ve bu konudaki tartışmayı sürdürmek ve dünyanın farklı yerlerindeki şehirlerin karşılaştığı zorluklara odaklanmak da gerekmektedir. Şeki şehri, "İpek Yolu" olarak bilinen tarihi yol üzerindedir ve zengin turizm olanaklarına, bölgeye daha fazla turist akışını sağlayacak fauna ve flora, Azerbaycan'ın turizm imajına olumlu etki yapacak alternatif turizm türlerinin gelişmesi için yeteri kadar imkanlara sahiptir.

2. SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM VE ŞEHİR TURİZMİ

2.1. Sürdürülebilir Şehir Turizmi

Sürdürülebilir turizm geniş bir kavramdır. Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi'nin (WTTC) tanımına göre, "sürdürülebilir turizm, hem turizm merkezlerini ziyaret eden turistlerin hem de bu merkezlerin nüfusunun ihtiyaçlarını karşılar; ek olarak, gelecekteki gelişme beklentilerinin güvence altına alınmasını ve optimize edilmesini içerir. Kaynaklar, kültürel benzersizliği, kritik ekolojik özellikleri, biyolojik çeşitliliği ve yaşamsal sistemleri korurken ekonomik, sosyal ve estetik ihtiyaçları karşılayacak şekilde kullanılır (Ажаев,2016: 22). Kelime olarak sürdürülebilirlik İngilizce "sustainability" kelimesinin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Devamlılık, süreklilik arz etme kabiliyeti, daimi olma kapasitesi anlamına gelmektedir. Sürdürülebilirlik doğal kaynakların kullanımı, çevre ve hava kirliliği, turizm, ekonomi, kalkınma gibi kavramlarla birlikte kullanılmakta ve genel olarak kaynakları bugünkü neslin ihtiyaçları için kullanırken sonraki nesillerin aleyhine sonuçlara sebep olmadan kullanmak olarak tanımlanmaktadır (UN, 1987, *Aktaran Tüleykan, 2017: 964-980*).

Büyük ve bütün bir sistemin ayrı ayrı ve önemli parçaları olması nedeniyle, sürdürülebilir turizm kavramı içinde sadece doğal ortamın sürdürülebilirliği değil, aynı zamanda toplumsal, kültürel ve ekonomik süreçlerin tamamı eşzamanlı olarak dikkate alınmak ve değerlendirilmek durumundadır. Ancak sürdürülebilir turizm genellikle ekolojik temel üzerine tasarlandığından doğa, alternatif, kırsal, yeşil turizm gibi kavramlarla birlikte veya ayrı ayrı, fakat aynı anlamda kullanıldıkları da bilinmektedir. Oysa sürdürülebilir turizm, hangi turizm çeşidi olursa olsun, çevresel değerlerin turizmin temel ögesi olarak korunmasını, turizm faaliyetlerinin çevreyle sorumlu bir şekilde yürütülmesini ve turizmin ekonomik gelişmesi ile çevresel değerlerin korunmasının eş güdümlü yürütülmesi gerekliliğini ifade etmektedir (Uçkun ve Türkay, 2003, *Akt. Günay,2018:107*). Sürdürülebilir turizmde maç doğal çevreyi hiçbir değişikliğe uğratmaksızın korumak değil, aksine doğal çevreden yararlanarak korumanın yollarının geliştirilmesidir (Günay,2018:107). Sürdürülebilir turizm, sosyal, kültürel, çevresel ve ekonomik uyumluluk kriterlerini karşılamalıdır. Sürdürülebilir turizm, uzun vadede turizmdir, yani mevcut ve gelecek nesillere yönelik projeksiyonda, belirli etnik ve kültürel özelliklere uyum sağlayabilen, sosyal adaletin gereklerini karşılayan, çevreyle uyumlu, ekonomik açıdan da amaca uygun ve faydalıdır. (Ажаев, 2016: 22)

Sürdürülebilir turizmin hedefleri şu şekildedir:

- ✓ Ekonomik açıdan, turizm destinasyonları ve işletmelerinin uzun vadede fayda sağlamaya ve büyümeye devam etmesi için sürekliliğini ve rekabetçiliğini sağlamak.
- ✓ Yerel refah açısından, turizmin yerel destinasyona katkısını maksimize etmek ziyaretçilerin harcama oranlarını artırmak
- ✓ İstihdam kalitesi açısından Irk, cinsiyet, engellik gibi konularda ayrımcılığa mahal vermeden turizmin ortaya çıkardığı istihdamın sayısını ve kalitesini artırmak.
- ✓ Sosyal eşitlik açısından, turizmden elde edilen fayda ve gelirin etkin dağılımını sağlamak, fırsatların, hizmetlerin ve gelir imkanlarının yoksul kesimler tarafından ulaşılabilirliğini artırmak.
- ✓ Ziyaretçi memnuniyeti açısından, ırk, cinsiyet vb. ayırım gözetmeksizin ziyaretçilere güvenli, tatmin edici deneyim sunmak.
- ✓ Yerel Kontrol açısında, bölgesel turizmin gelişimi konusunda süreçlere dahil olmada, planlamada yerel aktörleri cesaretlendirmek ve yetkilerini artırmak,
- ✓ Toplumsal refah açısından, sosyal bozulma ve istismara yol açmadan, sosyal yapı ve kaynaklar, imkanlara ve yaşam destek sistemlerine erişim dahil yerel halkın hayat kalitesini muhafaza etmek ve iyileştirmek.
- ✓ Kültürel zenginlik açısından, ev sahibi topluluklara ait kültür, gelenek, tarihi miras ve ayrıcalıklara saygı duymak.
- ✓ Fiziki bütünlük, kentsel ve kırsal alanların kalitesini muhafaza etmek, güçlendirmek ve çevrenin fiziki bakımdan bozulmasını engellemek.
- ✓ Biyolojik çeşitlilik açısından, doğal alanların, habitatın ve yaban hayatın korunmasını desteklemek ve onlara zararı minimize etmek.
- ✓ Kaynak etkinliğinde, turizm tesislerinde ve hizmetlerinde sınırlı ve yenilenemeyen kaynakların kullanımını asgariye indirmek.

- ✓ Çevrenin saf olarak muhafazası açısından, turizm tesislerinden ve ziyaretçilerinden kaynaklanan hava, su ve kara kirliliğini ve atık üretimini asgariye indirmek. (Tüleykan, 2017 : 964-980)

Sürdürülebilir kentsel turizm kavramını gerçekleştirmek veya sürdürmek için bu konudaki tartışmaları sürdürmek ve dünyanın farklı yerlerinde şehirlerin karşılaştığı sorunlara odaklanmak gerekmektedir. Aşağıdaki gibi bazı soruları yanıtlamak, sorunun çözülmesine yardımcı olabilir.

- ✓ Şehirlere turist akışının büyümesini sorumlu ve sürdürülebilir bir şekilde nasıl yönetebilirim?
- ✓ Kent turizmi yerel nüfusun yaşam kalitesini iyileştirmek için nasıl kullanılabilir?
- ✓ Turizm ve şehir geliştirme eylem planlarının karar verme sürecinin bir parçası olduğundan nasıl emin olabiliriz?
- ✓ Daha rekabetçi, sürdürülebilir, erişilebilir ve insani şehirler geliştirmek için mevcut bilgi ve iletişim teknolojilerini nasıl kullanabiliriz?
- ✓ Turizmin şehirler üzerindeki ekonomik etkisi nasıl ölçülür?
- ✓ Turizmin olumsuz çevresel etkilerini azaltmak ve daha yeşil turizmin faydalarını artırmak için şehirler hangi pratik adımları atabilir? (UNWTO, 2012, Aktaran Mustafa ve Özkan 2021:120).

Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) tarafından 2012 yılında İstanbul toplantısında hazırlanan Küresel Turizm Etik Kuralları ve kent turizmi ile ilgili diğer tavsiye ve kararlar kapsamında hazırlanan Küresel Kentsel Turizm Raporunda yayınlanan bildirgedir.

- ✓ Turizm, şehirler ve sakinleri için önemli bir kaynaktır.
- ✓ Şehirlerin gelecekteki gelişimi, ekonomik, sosyal ve çevresel istikrarı ve bunun getireceği fırsatları ve zorlukları dikkate alan politikaların geliştirilmesini gerektirir. turistler için en iyi deneyimi sağlamak.
- ✓ Turizm, kent ekonomisine önemli katkılarda bulunarak, gelir getirici, kentsel altyapı ve kamu hizmetlerinin sürdürülmesinde önemli bir rol oynamaya ve hayati öneme sahip olmaya devam edecektir. Dünya ekonomisinin ve özellikle şehirlerin ayrılmaz bir parçasıdır. Şehirlerinde milyonlarca insana iş sağlıyor. Çalışanlar seyahat deneyiminde önemli bir rol oynar ve bu nedenle rakip destinasyonlardan farklı olabilir.
- ✓ Turizm insanları bir araya getirir ve kültürlerarası anlayışı teşvik eder.
- ✓ Turizm, şehrin sunduğu çeşitli ve esnek ürünlere ihtiyaç duyar. Şehirler, sosyal ve ekonomik hedeflerine ulaşmak için turizme ihtiyaç duyarlar.
- ✓ Kent turizmi, destinasyonları tanıtmak için daha rekabetçi bir yaklaşımı teşvik edebilir.
- ✓ Kent turizmi yeniliği teşvik edebilir.
- ✓ Şehir turizmi tüm şehirlerdir. teklif etmelidir. hizmetler ve faaliyetler için tutarlı bir marka imajı uygulama ve tasarlama potansiyeline sahiptir. Böylelikle şehrin nüfusuna, turizm işletmelerine, diğer paydaşlara ve ülkenin turizm markasına ek gelir ve katma değer sağlamaktadır.

Şehirler, sosyal ve ekonomik hedeflerine ulaşmak için turizme ihtiyaç duyarlar.

- ✓ Kent turizmi, destinasyonları tanıtmak için daha rekabetçi bir yaklaşımı teşvik edebilir.
- ✓ Kent turizmi yeniliği teşvik edebilir.
- ✓ Şehir turizmi tüm şehirlerdir. teklif etmelidir. hizmetler ve faaliyetler için tutarlı bir marka imajı uygulama ve tasarlama potansiyeline sahiptir. Böylelikle şehrin nüfusuna, turizm işletmelerine, diğer paydaşlara ve ülkenin turizm markasına ek gelir ve katma değer sağlamaktadır.

Şehirler, sosyal ve ekonomik hedeflerine ulaşmak için turizme ihtiyaç duyarlar.

- ✓ Kent turizmi, destinasyonları tanıtmak için daha rekabetçi bir yaklaşımı teşvik edebilir.
- ✓ Kent turizmi yeniliği teşvik edebilir.
- ✓ Şehir turizmi tüm şehirlerdir. teklif etmelidir. hizmetler ve faaliyetler için tutarlı bir marka imajı uygulama ve tasarlama potansiyeline sahiptir. Böylelikle şehrin nüfusuna, turizm işletmelerine, diğer paydaşlara ve ülkenin turizm markasına ek gelir ve katma değer sağlamaktadır.

Şehirlerin sunduğu tüm hizmetler ve faaliyetler için tutarlı bir marka imajı uygulama ve tasarlama potansiyeline sahiptir. Böylelikle şehrin nüfusuna, turizm işletmelerine, diğer paydaşlara ve ülkenin turizm markasına ek gelir ve katma değer sağlamaktadır.

Şehirlerin sunduğu tüm hizmetler ve faaliyetler için tutarlı bir marka imajı uygulama ve tasarlama potansiyeline sahiptir. Böylelikle şehrin nüfusuna, turizm işletmelerine, diğer paydaşlara ve ülkenin turizm markasına ek gelir ve katma değer sağlamaktadır.

- ✓ Yukarıdaki varsayımlara dayanarak, aşağıdaki adımlar atılmalıdır:
- ✓ Kentsel turizmin ulusal ve yerel ekonomi üzerindeki ekonomik ve sosyal etkileri konusunda farkındalık yaratmak.
- ✓ Yönetimin önemli bir unsuru olarak kentsel turizmin entegrasyonu. Politikalar her düzeyde
- ✓ Destinasyona, turistlere ve şehir sakinlerine fayda sağlayacak girişim ve bilgi alışverişi de dahil olmak üzere turizmle ilgili tüm paydaşlar arasında işbirliği için etkili ve güncel araçlar oluşturun.
- ✓ Önemi vurgulayın. İnsan sermayesinde artış, dolayısıyla mesleki eğitime yatırım.
- ✓ Uluslararası turizmin tüm aktörleri için model ve referans noktası olabilecek sürdürülebilir yerel politika ve girişimleri teşvik etmek, teşvik etmek ve teşvik etmek için gerekli önlemleri almak.
- ✓ Şehre yeni ve daha özel katma değerli ürünler sunmak, niş pazarları hedeflemek ve ziyaretçi deneyimini geliştirmek için yenilikçi stratejiler uygulamak.
- ✓ Sürdürülebilir politikaları ve yenilikçi teknolojik gelişmeleri bütünleşik unsurlar olarak içeren strateji ve faaliyetlere öncelik veren "akıllı şehirler" kavramına doğru. (Mustafa ve Özkan 2021:120-121).

Şehirlerin turistik bir destinasyon olarak pazarlanması, temel olarak bazı konular üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu yoğunlaşma daha çok şehirlerin turizm açısından bir destinasyon olarak geliştirilmesi ve pazarlanması temeline dayanır. Birbirine bağlı bu konular şehirlerin sahip olduğu potansiyellere göre şekillenmiştir. Ürün geliştirme ve çeşitlendirme, imaj ve marka oluşturma, destinasyon pazarlama organizasyonlarının rolü konulan bu kapsamda düşünülebilir (Tosun, 2004: 127).

2.2. Şehir Turizmin Çekicilik Unsurları

Topluluğun mevcut aşamadaki yaşamı, her şeyden önce küreselleşme, kentleşme ve sanallaştırma gibi tezahürlerde yansıyan önemli değişkenlik ile karakterizedir. Şehirlerin büyümesi, kolay ve hızlı iletişimin yanı sıra mevcut devlet sınırlarının kademeli olarak silinmesi, değişen insan dünyasında yeni bir benlik algısına yol açmaktadır. Devletler arasında diyalog arzusu, geniş açıklık ve çeşitli bilgilerin mevcudiyeti, bir kişiyi sürekli olarak kendini geliştirmeye, entelektüel ve duygusal alanları geliştirmeye ve ayrıca diğer sosyo-kültürel dünyalara ilgi duymaya teşvik eder. Seyahat, bireyin yukarıdaki motivasyonlarının ve arzularının somutlaşması için bir fırsat olabilir. Bu nedenle, bugün turizmin hayatın normu ve aynı zamanda ekonominin en dinamik olarak gelişen sektörlerinden biri olması şaşırtıcı değildir. Modern turizm, bir turizm destinasyonu olarak şehrin bir tür sahne olduğu ve turistlerin aktif bir katılımcısı ve kahramanı olduğu, öngörülemez, yaratıcı bir süreçtir. Aynı zamanda turizm sürecinde, bireyin dünyası ile çevresindeki alan arasındaki sınırlar silindiğinde, bir kişi ile dış dünya arasında özel bir iletişim biçimi kurulmalıdır. Yani, bugün turizm sadece evden çıkma veya sanat eserlerine bakma arzusu değil - farklı bir dünyayı, farklı bir atmosferi keşfetme arzusu, farklı bir çevreye aktif olarak girme arzusu, yeni izlenimler, katkıda bulunan yeni izlenimler. yolcunun kişiliğinin gelişimine, dönüşümüne. Yukarıdan, deneyim ekonomisi bağlamında turist alan destinasyonun da farklı algılandığı açıktır. Turistlerin ilgisini çeken genellikle destinasyonun kendisidir (Мутовчи 2017: 4).

Kent turizminin tarihi, Mezopotamya ve Sümer kentleşmesinin yükselişinden bu yana gündemde. Yerel ve ulusal kültür, sanat, müzik, edebiyat, özgün kentsel mimari ve tasarım öğelerinin olduğu şehir ve kasabalar, yeni yerler görme ve yeni şeyler yapma tutkusu olan insanlar için farklı yerlere seyahat etmek ve yeni şeyler öğrenmek için çekicidir. Ulaşım, iletişim ve barınmanın gelişmesiyle birlikte seyahat, başka şehirleri ziyaret etmek ve yaşamak isteyen insanların hayatlarının önemli bir parçası haline geldi. Özellikle yirminci yüzyılın ortalarından itibaren şehirler kendilerini turistik yerler olarak görmeye başladılar. Kitle turizminin gelişmeye başladığı 1960'lı yıllardan itibaren kent turizmi, sürekli gelişen ekonomilerde turizm olgusunun en hızlı büyüyen segmentlerinden biri haline gelmiştir. Düşük maliyetli havayollarının ortaya çıkmasıyla birlikte turizm sektörü ivme kazanmış ve 1980'lerden itibaren şehir turizmi dünya çapında artan bir ilgi alanı haline gelmiştir. Şehirler geniş ve çeşitli bir turizm pazarı için caziptir, kolay erişilebilirdir, eğlence, rekreasyon, kültür, spor, alışveriş, yeme ve içme gibi birçok turizm ürünü ve cazip konaklama seçenekleri sunar ve keşfeder. Her bütçeye uygun

pansiyonlardan beş yıldızlı otellere, kenti turizmi ön plana çıkararak birçok nedene bağlayabiliriz. 1980'lerden bu yana, kentsel turizm dünya çapında artan bir ilgi konusu haline gelmiştir. Şehirler geniş ve çeşitli bir turizm pazarı için caziptir, kolay erişilebilirdir, eğlence, rekreasyon, kültür, spor, alışveriş, yeme ve içme gibi birçok turizm ürünü ve cazip konaklama seçenekleri sunar ve keşfeder. Her bütçeye uygun pansiyonlardan beş yıldızlı otellere, kenti turizmi ön plana çıkararak birçok nedene bağlayabiliriz. 1980'lerden bu yana, kentsel turizm dünya çapında artan bir ilgi konusu haline gelmiştir. Şehirler geniş ve çeşitli bir turizm pazarı için caziptir, kolay erişilebilirdir, eğlence, rekreasyon, kültür, spor, alışveriş, yeme ve içme gibi birçok turizm ürünü ve cazip konaklama seçenekleri sunar ve keşfeder. Her bütçeye uygun pansiyonlardan beş yıldızlı otellere, kenti turizmi ön plana çıkararak birçok nedene bağlayabiliriz. (Karski 1990; Maitland ve Ritchie, 2009; Selby, 2004; UNWTO, 2012; İçellioglu, 2014:341, *Aktaran Mustafa ve Özkan 2021:110-129*).

Kent, bir yandan içinde yaşayan insanların maddi ve manevi çalışmalarının sonucu olan karmaşık bir etkileşim güçleri bütünü olarak tanımlanabilir. Öte yandan kent, dinamik olarak gelişen bir kavram, sürekli değişen, kentsel sistemin çeşitli unsurlarının sürekli etkileşim süreci nedeniyle dönüşüm geçiren canlı bir organizmadır. Kentin özünün bu tanımından hareketle, kent turizmi sadece belirli bir yeri ziyaret etmekten farklı şekilde yorumlanabilir. İnsanlar, şehrin eşsiz atmosferini hissetmek, dünyayı keşfetmek, kendileri için yeni, kendi başlarına veya benzer düşünen bir grup insan içinde, ona katılmak, duygusal ve entelektüel alanlarını zenginleştirmek, kişisel olarak önemli olan herhangi bir şeyi çözmek için çabalarlar (Мутаевич 2017: 6).

Turizme yön veren motiflerin başında dinlenme ve eğlenme isteği gelmektedir. Yoğun çalışma temposu, betonlaşma, doğadan uzaklık, kısıacası kalabalık şehirlerdeki kentsel yaşamın sıkıcılığı nedeniyle rekreasyon ve eğlence turizmine olan talep esas olarak kent nüfusundan gelmektedir. Öte yandan eğitim seviyesinin yüksek olması, şehirlere turistik gezi yaparken etkili bir faktördür. Toplumun eğitilmiş kesimi şehirlerde, özellikle büyük şehirlerde toplandı. Sonuç olarak, şehirler insanların boş zaman seyahatlerini etkileyen nedenlerden dolayı en iyi turistik yerlerdir. Şehirler turistler için sadece bir çıkış yeri olmakla kalmayıp, çekicilikleri ve turizm altyapısına bağlı olarak turizmde önemli bir çekim gücü oluşturmaktadır. Özellikle büyük şehirler insanların en sık tatile gittikleri yerler arasında yer almaktadır. Şehirlerde eğlence, alışveriş, sağlık, spor, kültür, tarih, kongre, iş turizmi gibi birçok cazibe merkezi bulunmaktadır. Öte yandan, şehirler, kural olarak, ulaşım yollarının kavşak ve değişim noktalarında buldukları için ulaşım ve konut altyapısı ile daha donanımlıdır. Bu nedenle, büyük şehirler yüksek bir turizm çekiciliğine sahiptir (Günay,2018: 63).

Şehirlerde turizme kaynaklık eden çok sayıda çekicilik bulunmaktadır. Kentin turizm kaynaklarını birincil, ikincil ve ek unsurlar olarak üç gruba ayırır. Bunlardan ana unsurlar, ana çekicilik merkezleri ve bir turistin şehri ziyaret etmesinin ana nedenidir. Turist çekmenin asıl nedeni olmasa da küçük unsurlar ve ek unsurlar kentte turizmin gelişmesinde büyük önem taşımaktadır.

Birincil unsurlar: Kültürel çekicilikler (müzeler ve sanat galerileri, tiyatrolar ve sinemalar, konser salonları, kongre merkezleri ve diğer kültürel tesisler), Spor faaliyetleri (kapalı ve açık hava spor alanları), Boş zaman faaliyetleri (gece kulüpleri, kumarhaneler, planlanmış etkinlikler, festivaller) , Fiziksel özellikler (tarihi sokaklar ve mahalleler, ilginç binalar, eski anıtlar ve heykeller, parklar ve yeşil alanlar, barajlar), sosyo-kültürel özellikler (şehrin rengi, dili, yerel adet ve giyimi, kültürel miras, dostluk, iyi ilişkiler, güvenlik), rekreasyon alanları vb.)

İkincil Unsurlar: Konaklama, yeme-içme, mağazalar ve marketler. Ek unsurlar; Erişilebilirlik, kentsel ulaşım ve otopark, turistik bilgiler (haritalar, işaretler, rehber). Bu AVM'lerde sinema, spor tesisleri, yeme-içme mekanları, eğlence gibi çeşitli olanaklar bulunmaktadır. Alışverişin yanı sıra çeşitli rekreasyon olanakları sunan alışveriş merkezleri, yakın ve uzak ülkelerden birçok turisti çekebilmektedir. Büyük alışveriş merkezleri başlı başına önemli bir turizm merkezi haline geldi. Öte yandan, dünyanın birçok bölgesi belirli ürünlerle ünlü olmuş ve alışveriş turizmi için cazibe merkezleri haline gelmiştir. Örneğin, Venedik el yapımı çanak çömlek; Hong Kong elektronik ürünleri; Paris kıyafetleriyle ünlüdür. Benzer şekilde, Dubai uzun zamandır Orta Doğu'daki en popüler alışveriş merkezi olmuştur. Dünyaca ünlü markaların satış noktalarında düzenlenen turlara katılanların sayısı artıyor. Avrupa'daki ve dünyanın diğer yerlerindeki birçok şehir (Dubai, New York, Milano, Paris, Barselona ve Madrid gibi) alışveriş turizminden önemli gelirler elde etmekte ve düzenli olarak düzenlenen festivaller ve fuarlar da önemli turistik çekimler yaratmaktadır. Uluslararası bir üne sahip eski filmler (Cannes Film Festivali ve Rio Karnavalı gibi) dünyanın her yerinden çok sayıda turist çekmektedir. Ayrıca birçok büyük şehir uluslararası fuar ve festivallere ev sahipliği yapmaktadır. Şehirlerin turizm pazarındaki imajının oluşmasına festival ve fuar organizasyonları büyük katkı sağlamaktadır (Günay,2018: 63-65).

Büyük yerleşim etkinliklerinin dünyanın her yerinde yapılması şart değildir, bölgenin özelliklerine göre daha küçük ölçekli etkinlikler (kiraz festivali, kayısı festivali, sarımsak festivali, çilek festivali, deve güreşi, boğa güreşi vb.) gelişmek için düzenlenmektedir. Bunlar turizm endüstrileridir. (Özgüç, 2007, *Aktaran, Günay,2018:*

65). Ashworth (1992) şehir turizmi ile ilgili olarak birbiriyle ilişkili şehir ortamı ve bu ortamdaki faaliyetler olmak üzere iki faktöre dikkat çekmektedir: Başka bir ifadeyle, şehir turizminin belirleyicisi şehre özgü faaliyetlerdir. Şehir turizminde iki ekonomik modelden söz edilebilir; bunlar; beklenmedik kazanç modeli ve turnike modelidir. Beklenmedik kazanç modeline göre turistler, hiçbir ek ücret ödemediği turist olmayanlara aynı hizmetlerden yararlanabilir. Turnike modelinde ise turist ve turist olmayanlar arasındaki fark dikkate alınır. Buna karşın her iki modelde de kullanıcıların ürünleri aynı amaçlarla tükettiği varsayılmaktadır (Asworth ve Page, 2011, *Aktaran Mutlu ve Keleş, 2022 :810-822*). Şehirlerin turizm pazarlaması, şehirde ekonomik, politik ve sosyal değişimlere ve şehirlerin çalışma ortamında değişikliklere yol açan bir faaliyettir. Günümüzde şehir pazarlaması sayesinde şehirler, mobil kaynakları ve kurumsal yatırımları ziyaretçilerin ve sakinlerin yararlanabileceği unsurlara dönüştürürken cazibesini hızla artırmaktadır. Bu kavram ve yöntemler sayesinde şehirler bir marka haline gelmekte ve bu şehrin ürettiği tüm ürün ve hizmetler hedef kitle tarafından daha fazla talep görmektedir. (Kavaratzis and Ashworth, 2007: 16, *Aktaran Giritlioğlu, 2010:74-89*).

Şehir pazarlaması kavramı, bazı gelişmiş ülkelerde uzun süredir kullanılmasına rağmen, son zamanlarda birçok gelişmekte olan ülkede popülerlik kazanmıştır. Kent pazarlamasının, kentin potansiyelinin farkına varılması ve yerel halkın ve kentin bu potansiyeli etkin bir şekilde kullanması açısından önemli faydaları bulunmaktadır. (Deffner ve Liouris, 2005: 3 *Akt. Giritlioğlu, 2010:77*). Tabii ki şehir hizmetlerinin kalitesi de bu konuda önemli bir faktör. İyi hizmet altyapısının (ulaşım, konaklama, telekomünikasyon vb.) yanı sıra kentin doğası, manzarası, kültürü, eğlence, yeme-içme ve alışveriş imkanlarının turistleri tatmin edecek düzeyde olması gerekmektedir. (Sohn ve Park, 1999: 71, *Akt. Giritlioğlu, 2010:74*). Yine, bir şehrin etkin bir şekilde pazarlanabilmesi için bazı performans ölçütlerinin şehrin lehine olması gerekir. (Giritlioğlu, 2010:74-89).

3. RENKLERİ SEVEN AZERİ ŞEHİRİ ŞEKİ (SHEKİ) İLİNİN TURİZM POTANSİYELİ

Azerbaycan'ın en güzel köşelerinden biri olan Şeki şehri, belki de eşsiz mimari mücevherleri yansıtan başlıca yerlerden biridir. İnsanların 2700 yıl önce bu bölgede yaşamaya başlamış olması, bölgenin kadim bir tarihe sahip olduğunun en büyük kanıtı. Şeki'nin ana turizm potansiyeli coğrafi konumu ile gösterilmektedir. Böylece, Büyük Kafkasya'nın güney kesiminde, Azerbaycan'ın kuzeybatısında, dünyaca ünlü Büyük İpek Yolu üzerinde bulunması, bu bölgeyi diğer bölgelerden ayıran en önemli özelliğidir. Eldeki belgelere göre Şeki'nin MÖ 1. binyılda inşa edildiğine dair spekülasyonlar var. Bölgenin adı birçok yabancı dilde yazılı kaynaklarda geçmektedir. Şeki'nin, Hıristiyanlığın nispeten yaygın olduğu bir dönemde Kafkas Arnavutluk'taki ana dini merkezlerden biri olduğuna dair haberler var. Arap-Hazar savaşları sırasında (yani VII-XIX yüzyıllar) Şeki, muharebeler sırasında askeri çatışmalara sahne oldu. Arap Hilafeti gibi güçlü bir halifeliğin zayıfladığı bir dönemde bu bölgede kurulan beylik, dönemin ünlü ve güçlü devleti olarak bilinen Şirvan Şah devletine dahil edilmiştir. Şeki, tüm Kafkasya'da ana ipek üretim merkezi olarak da bilinir. Eldeki belgelere göre Şeki'nin MÖ 1. binyılda inşa edildiğine dair spekülasyonlar var. Bölgenin adı birçok yabancı dilde yazılı kaynaklarda geçmektedir. Şeki'nin, Hıristiyanlığın nispeten yaygın olduğu bir dönemde Kafkas Arnavutluk'taki ana dini merkezlerden biri olduğuna dair haberler var. Arap-Hazar savaşları sırasında (yani VII-XIX yüzyıllar) Şeki, muharebeler sırasında askeri çatışmalara sahne oldu. Arap Hilafeti gibi güçlü bir halifeliğin zayıfladığı bir dönemde bu bölgede kurulan beylik, dönemin ünlü ve güçlü devleti olarak bilinen Şirvan Şah devletine dahil edilmiştir. Şeki, tüm Kafkasya'da ana ipek üretim merkezi olarak da bilinir (Abadov, 2014: 101). Azerbaycan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu kararının 19 Ocak 2016 tarih ve 1718 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 3.3. Maddesi ile Şeki'nin "Yukarıbaş" tarafını Tarihi ve Mimari Rezerv olarak ilan edildi. Bu mimari rezerv ve Şeki'deki en ünlü tarihi eser olarak kabul edilen saray, tarihi ve kültürel anıtlar listesinde dünyanın önemli bir gayrimenkulü olarak listelenmiştir. Söz konusu rezerv ayrıca uygulamalı sanat, yerel çalışmalar, S. Rahman vb. ülkenin ulusal hazinesi olarak kabul edilir. Ayrıca yazarların ve şairlerin ev müzelerini ve Devlet Resim Galerisini de içerir (<https://e-qanun.az/framework/44294>). Şeki, antik çağlardan beri, özellikle Orta Çağ'da önemli bir ticaret bölgesi olmuştur. 18. yüzyılda inşa edilen Aşağı Kervansaray ve Yukarı Kervansaray bunu kanıtlamaktadır. Görünüşe göre burası eski tüccarların Şeki'ye geldiği yerd. Şeki'de özellikle çekici olan birçok kültürel tesis de vardır: Dekoratif ve Uygulamalı Sanatlar Müzesi, Sanat Galerisi ve Sabit Rahman Drama Tiyatrosu. Şeki'nin eşsiz gelenekleri ve antik sanat bilgisi, yerel halk tarafından neredeyse antik çağlardan günümüze kadar devam ettirilmiştir. "Kalagayi" olarak bilinen ipek başlıklar, eski çağlardan beri Orta Asya ülkelerine ihraç edilmekte ve yerel ustalar tarafından ipek üzerine çeşitli dekoratif desenler yapmak için kullanılmaktadır. Takelduz olarak da bilinen işleme sanatı Şeki'de oldukça gelişmiştir. Bütün bunlara ek olarak, Han Sarayı'nda olduğu gibi Şeki'de şapka yapımı, müzik aleti yapımı ve ağ sanatı devam ediyor (Abadov, 2014: 101-102). Şeki bölgesini de içine alan Şeki-Zagatala ekonomik-coğrafi bölgesi, Kafkasya'da nadir görülen Filizçay adı verilen polimetallik yataklar açısından oldukça zengindir. Ayrıca, büyük miktarda inşaat malzemesinin toplandığı birkaç kaya ve çakıl tortusu, çay dağıtım konisi not etmek de önemlidir. Kükürtün

%90'ı ve çinkonun %97'si dahil olmak üzere bakır rezervlerinin çoğu burada depolanır. Bu ekonomik-coğrafi bölgede 2 adet tatlı su sahası Şeki bölgesinde olmak üzere toplam 9 adet yeraltı suyu yatağı bulunmaktadır (Asgerov, 2011: 239-240).

2006 yılından bu yana Şeki'deki Binicilik Turizm Merkezi'nde Ulusal At Oyunları Festivali ve Milli Lider Haydar Aliyev'in anısına adanan "Cumhurbaşkanı Kupası" düzenlenmektedir. 2000 yılından bu yana, Şeki'yi bir turizm merkezine dönüştürmek için devlet başkanı tarafından girişimlerde bulunuldu. İlham Aliyev, "Şeki bir turizm merkezidir. Şeki sadece Azerbaycan'ın değil, bölgenin ve dünyanın da turizm merkezi haline gelmelidir." Devlet olarak Şeki'nin potansiyeline ne kadar önem verdiklerini ifade ettiler (Ertürk, 2020:262). Şeki'nin turizm kenti olarak kabul edilmesinin ardından ilgili uluslararası kuruluşların kente olan ilgisini artırmaya başladılar. Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) Başkanı Gustavo Araoz, 19-20 Nisan 2013 tarihlerinde Şeki'yi ziyaret ederek, tarihi mirasın korunması ile ilgili projeleri yerinde görerek olumlu değerlendirmelerde bulundu. Dünya Bankası'nın desteğiyle kaledeki Şeki Han Sarayı ve Şeki Esnaf Evi onarılarak restore edilmiştir. Devlet projesi IX-XI, Şeki'de turizmi canlandıracak. Derslerin de yer aldığı "Ülkemizi Tanıyalım" turuna Şeki de dahil oldu. Bu proje ülke genelinde kabul gördü ve bu kapsamda ülkenin dört bir yanından öğrenci gruplarının Şeki'yi ziyaret etmesine izin verildi (Ertürk, 2020:262). Şeki, dünyada uluslararası festivallere ve törenlere ev sahipliği yapmayı hak eden bir bölge olarak biliniyor. Burada farklı zamanlarda tiyatro, müzik ve şekerleme festivalleri düzenlenmektedir. 2016 yılında TÜRKSOY tarafından kadim bir tarihe sahip bu bölgenin Türk kültür başkenti ilan edilmesi bölge tarihine özel olarak geçmiştir.

Türkmenistan'ın Merv şehrinde 26-28 Kasım 2015 tarihlerinde düzenlenen TÜRKSOY Daimî Konseyi 33. Toplantısında alınan kararlar Şeki şehrinin 2016 yılında Türk Dünyası Kültür Başkenti ilan edildiğini söyledi. Azerbaycan Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın tavsiyesi üzerine yapılması planlanan etkinliklerin programını paylaşarak, Şeki'nin 2016 yılında Türk dünyasının buluşma noktası olacağını duyurdu. Kaseinov, karar verilen projeleri şöyle sıraladı: halk sanatı ustaları ve sanatçıları sergisi, Nevruz bayramı ve TÜRKSOY resim sergisi, şehir folkloru ve müzik kolektifleri konseri; Bahtiyar Vahapzade'nin anısına adanmış "101 Türk Şairi" şiir yarışması ve Türk milli tarihinin güncel konularını içeren bir konferans (Ertürk, 2020:264). Ayrıca cumhurbaşkanlığı kararnamele Şeki'de önemli sosyal ve altyapı projeleri hayata geçirilmiştir. Böylece Olimpik Spor Kompleksi, Merkez İlçe Hastanesi, Şeki Mahkemeleri, engelliler için rehabilitasyon merkezi ve 3.500 kişilik şehir stadyumu yeniden inşa edildi. Bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için devlet bütçesinden yaklaşık 5 milyon manat ayrılmıştır. Şeki'nin eski el sanatları hala destekleniyor. Şeki'de birçok çömlekçi, kuyumcu, helvacı vb. yaşamaktadır. Şeki ağızda eriyen helvasıyla ünlüdür. Bu arada Şeki'de şehir merkezindeki birçok aile dükkânında elden ele satılan ünlü helvanın turistlerin en sevdiği yemeklerden biri olduğunu da belirtmek gerekir (Haydarov,2011: 40-62). Azerbaycan'ın en güzel bölgelerinden biri olan Şeki bölgesi, doğal kaynakları, sosyo-kültürel değerleri, coğrafi konumu, endüstriyel ve ticari üretimi ile ilgi odağındadır. Hanlık döneminde ortaya çıkan ve zamanla kendi tarihini koruyan eski adı Nukha olan Şeki, doğal güzelliği, kültürü ve tarihi nedeniyle Azerbaycan'ın turizm potansiyeli olan en güçlü bölgelerinden biri olarak gelişmeye devam ediyor. Şeki'nin kendi tarihi anıtları, kültürü, şehrin eski ve büyüleyici görünümü, eğlence turizmi, mutfağı, spor turizmi- örneğin binicilik, festival turizmi vb. alternatif turizm düzeyi yüksek bir turizm bölgesidir. Şeki sadece iç turizmde değil, dış turizmde de turizm açısından önemli bir yer olarak değerlendirilebilir. Coğrafi konumu nedeniyle yeşilliklerle kaplı, temiz havası, sayısız tarihi eser, dini tapınaklar, camiler, dinlenme alanları, mutfaklar vb. ile kaplı dağlık bir bölgede yer almaktadır. Turistler tarafından tanınmasında önemli bir rol oynamaktadır. Araştırmalara göre Şeki'nin turizm tarihi 16. yüzyıla kadar uzanıyor. Şeki, alternatif bir turizm türü olan tarih turizmi için dünya, ulusal ve yerel öneme sahip tarihi objelere sahiptir. Yukhari-Baş Tarihi-Mimari Koruma Alanı ve Şeki Han Sarayı dünyaca ünlü turistik yerlerdir. 18. yüzyılın (1762) bir örneği olan Şeki Han Sarayı, güzelliği, dekoratif unsurları ve farklı anlamlar taşıyan arsaları ile her zaman turistleri cezbetmektedir. Büyük Türk şairi Nazım Hikmet, Azerbaycan'ın hiçbir şeyi olmasa bile Şeki Han Sarayı'nı tüm dünyaya göstermenin yeterli olduğunu söylemiştir (Mammadov, 2017 :203). Son yıllarda, Şeki'de turizm alanında, örneğin, "Marxal" rekreasyon kompleksinde bir otel inşaatı, Şeki mutfağını dünyaya daha iyi tanıtmak için düzenlenen etkinlikler, bir dizi festival ve tören, ünlü at yarışları Şeki'nin bölgeye turist akışını arttırmış, bölgenin sosyo-ekonomik gelişimine katkı sağlamıştır. Şeki-Zagatala bölgesindeki 2016-2020 yıllarında otel ve otel tipi (konuk evleri) işletmelerin göstergeleri Tablo 1-de sunulmuştur.

Tablo 1. Şeki Bölgesinin Turizm Göstergeleri

Şeki bölgesinin turizm göstergeleri	2016	2017	2018	2019	2020
Otel ve otel tipi işletmelerdeki oda sayısı (birim)	320	242	262	283	283
Otel ve otel tipi işletmelerde tek seferlik kapasite (yer)	808	511	546	582	582
Otel ve otel tipi işletmelerde geceleme sayısı (birim)	10883	11822	15942	21127	4122
Otel ve otel tipi işletmelerin gelirleri (bin manat)	715,8	1043,5	1289,4	1621,2	662,6
Otel ve otel türü işletmelerin giderleri (bin manat)	790,1	1134,6	1337,0	1577,9	714,0
Otel ve otel tipi işletmelerde konaklayan kişi sayısı (kişi)	9265	10544	12312	15598	3324

Kaynak: Yazarlar tarafından Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi'nin 2022 verilerine dayanılarak hazırlanmıştır (<https://www.stat.gov.az/source/tourism/>).

Azerbaycan'ın eskiden hanlık merkezi şehirlerinden biri olan Şeki (eskiden bilinen adı Nukha), Azerbaycan'ın kuzey batısında, Büyük Kafkasların güneyinde ve deniz seviyesinden yaklaşık 632 m yükseklikte karlı dağların yamaçlarında yer almaktadır. Azerbaycan'ın ağırlıklı olarak dağlık alanlardan oluşan bu eski bölgesi, sadece iç turizm için değil, aynı zamanda dış turizm için de önemli bir yerdir. Dağların doğal güzelliği, temiz havası, tarihi eserleri, tapınakları, dinlenme alanları, zengin mutfacı turistlerin bu bölgeyi seçmesinde büyük rol oynuyor. Şeki'nin toplam alanı 2.430 kilometrekare, 1 Ocak 2020 itibariyle Şeki'nin nüfusu 187.900 kişidir. Araştırmalara göre Şeki'nin turizm faaliyetleri 16. yüzyıla kadar uzanıyor. Genel olarak, Azerbaycan'ın kuzeybatı bölgesindeki yönler, tarihi, eskiliği ve zengin kültürü bakımından diğer bölgelerden farklıdır. İnsanların Şeki'ye gelme sebeplerinin başında ticaret, inançlar, turizm, ipek yolu, tarih turizmi, rekreasyon, zengin mutfak, kültür turizmi, şehrin güzelliği, sanat ve zanaatlar gelse de şehri çekici kılan diğer önemli unsurlardır. (İsmayilova, 2018: 15, Aktaran Mammadov, 2020 : 46).

3.1. Turizm Açısından Şeki İlinin Güçlü ve Zayıf Yönleri

Azerbaycan'ın ekonomik potansiyelinin neredeyse yarısı bölgelere aittir. Örneğin bölgelerde, turizmin mevsimlik doğası, turizm alanında çalışan nüfus için özellikle elverişsizdir. Turizmin yılın sadece 3-4 ayında aktif olması hem turizm şirketleri hem de bu alanda çalışan kişiler için zorluk yaratmaktadır. Bu nedenle turizmi mevsimlik değil kalıcı hale getirecek önlemler alınmalıdır. Bölgelerde, sağlıklı nüfusun %47'si tarımla uğraşmaktadır. Bu dikkate alınarak kırsal turizme daha fazla önem verilmeli ve kalkınma sağlanmalıdır. Bunun için bir takım önlemler planlanmalıdır. Bölgelerde yeni altyapılar oluşturulmalı, zanaatkarların el sanatlarını turistlere sergileyip satabilecekleri özel mekanlar yapılmalı, ulaşım hizmetlerinin seviyesi yükseltilmeli ve bu alana ilgi duyanlara özel yabancı dil kursları düzenlenmelidir. Köylüler potansiyel alana göre gruplandırılmalıdır. Örneğin, mutfacı, kültürel ve tarihi eserleri ile ünlü bölgelerden biri, tıp bölgelerinden biri vb. şeklinde gruplandırılmalıdır. Tüm bu alanların gelişimi, 2013-2020 turizm planında belirlenen hedeflerdir. Genel olarak, son zamanlarda bölgelerde turizmin gelişmesine özel önem verilmiştir. Bu amaçla, turizm geliştirme stratejisi aşağıdaki alanları kapsamaktadır:

- ✓ Turizmin gelişmesi sonucu bu gelişmenin ekonomik büyümedeki rolünü artırmak
- ✓ Sosyo-ekonomik fayda sağlamak için çalışmak ve bölgeleri bu alana dahil etmek

Bölgelere gösterilen özenin bir sonucu olarak, önceki yıllara kıyasla Şeki, son yıllarda turizm alanında önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Şeki, tarihi eserlerin ve kültürün yanı sıra onu diğer bölgelerden ayıran birçok özelliğe sahiptir. Yerlilerin samimiyeti ve onların lehçesi ve nazik tavrı turistler tarafından çok iyi karşılanmaktadır. Bugün Şeki öyle bir coğrafi konumda bulunuyor ki, hem Gürcistan'dan hem de Bakü'den gelen turistlerin bu bölgeden geçmesi gerekiyor (Qafarov, 2012: 100-123).

Şeki'nin turizm potansiyeli çok büyük. İç turizm potansiyeli, tarihi, dini, gastronomi, spor ve yumurta turizmi bölgenin ana turizm potansiyelini temsil etmektedir. Tarihi bir rota olarak görülen ve tüm dünyaya yayılmış olan Şeki'nin Büyük İpek Yolu'nun kültür turizminde önemli bir yer tutmaktadır. Bugün Azerbaycan'da turistler için özel ve önemli kabul edilen turizm anıtlarının ve anıtlarının tarihi üzerine araştırmalar yapılmaktadır. (Haşimova ve Sadıgov, 2019: 150-154 Aktaran Mammadov, 2020 : 59).

Şeki'de ekoturizm de gelişiyor. Bu turizm türünün gelişmesinin nedeni bölgenin eşsiz doğası, doğal güzellikleri ve dağlardaki yerleşimdir. Şeki'nin tarihi turizminin yanı sıra kültür ve inanç turizmi de turizm potansiyelinde önemli rol oynamaktadır. Tarihi ve kültürel turizm müzeleri, tarihi anıtlar vb. Bunların arasında dünyaca ünlü Şeki Hanlar Sarayı öne çıkıyor. Bu tarihi ve kültürel anıt, Azerbaycan Hanlığı döneminin bir kalıntısıdır. Ayrıca Şeki'de müzeler vardır, genellikle müzeler, ait oldukları bölgenin imajı olan tarih ve kültür turizminin yaygınlaşmasında önemli rol oynarlar. Ziyaretçilerin zamanda yolculuk yapıp hediye alabilecekleri merkez haline gelen müzelerin buldukları konumla çok ilgisi var. Şeki'deki müzeler, Şekikhanov'un evi, Şeki devlet

sanat galerileri, vb. Şeki-Tarihi yerel tarih müzesi, tarihe ilgi duyan herkes için ilginç bir nesne haline gelebilir. (İbrahimhalilov, 2008: 4, *Aktaran Mammadov, 2020 : 62*)

Şeki turizminin gelişmesine rağmen, burayı ziyaret eden turist sayısını artırmak için önemli önlemler alınabilir. Örneğin bugün birçok büyükelçilik temsilcisi Şeki'nin Fazıl köyündeki labirenti andıran yeraltı müzesini ziyaret etti. Ayrıca, diğer anıt ve müzelerin bulunduğu alanlara turist akışını artırmak için Binicilik Merkezi'ne turist rotaları yapılması daha uygun olacaktır. Ayrıca Şeki'nin tarihi eserleri açısından zengin olmasına rağmen, bazı eserlerin hala onarılması ve restore edilmesi gerekmektedir. Örneğin Zayzit, Bash Kungut, Bideyiz köylerinde tarihi Arnavut tapınakları duruyor ve bu tapınakların onarımı kaçınılmaz. Ayrıca, bu anıtlara giden asfalt yolların sağlanması veya mevcut yolların yeniden yapılması, burayı ziyaret eden turist sayısının artması için önemli bir koşul olabilir. Elbette bu tür önlemler alınır Şeki'ye gelen herhangi bir turist kısa süre değil uzun süre kalacak. Köylerde de kırsal turizmi geliştirmek mümkündür. Yeşil turizm olarak bilinen kırsal turizmin gelişimi için yeterli potansiyel bulunmaktadır. Örneğin Kiş köyündeki Arnavut tapınağının yakınındaki bölgede turistlerin konaklaması için yerler ayarlandı. Çünkü buraya gelen turistler daha çok burada kalmak, çevre köylere gitmek ve kırsal yaşamı tanımakla ilgileniyorlar. Çünkü gelen turistler için hayvancılık, tarım, günübirlik tarım tamamen yeni bir sahne. Böyle bir alanla daha çok ilgileniyorlar. Genel olarak bölgede turist sayısının artması bölgenin ekonomik kalkınması için büyük önem taşımaktadır.

Bölgelerde temel öncelik, petrol ve gaz gelirlerinin verimli kullanılması, uluslararası standartlara uygun ürünler üretecek işletmelerin kurulması ve turizmi geliştirmeye yönelik tedbirler yoluyla bölgesel dengenin sağlanmasıdır. Potansiyel bölgelerde turizmin gelişmesini sağlamanın iki yolu vardır:

- ✓ Doğrudan devlet fonları pahasına turizm kompleksleri düzenleyerek bölgelerde turizmin gelişimini desteklemek ve teşvik etmek;
- ✓ Girişimcilere gerekli desteği sağlayarak sektörün gelişimini sağlamak

Her şeyden önce devletin gelirinin olması önemlidir. Ancak bu gelir, girişimcilere düşük faizli krediler sağlayarak gelişme koşulları yaratmak için daha uygundur. Bu aynı zamanda işsizliği en aza indirmede de faydalı olabilir. Aynı zamanda, rekabet yoğunlaşabilir. Bölgelerde turizmin gelişmesi için temel hedefler, bölgelerdeki turizm faaliyetlerinin iyileştirilmesi, çeşitli turizm türlerinin geliştirilmesi, yeni turist rotalarının oluşturulması, turizm personelinin mesleki gelişimi, yerli ve yabancı yatırımların çekilmesi vb. Bu hedeflerin uygulanması sonucunda bölgelerde turizm petrol dışı bir sektör olarak gelişmeye devam edecektir. Bölgelerde turizmin gelişmesi, devletin bu alandaki rolünün artması ekonominin diğer sektörlerini de olumlu etkileyecektir. Bu bağlamda turizmin bölgelere yapabileceği temel katkı, işsizliği azaltmak, girişimciliği geliştirmek, bölgelerdeki genel durumu iyileştirmek, altyapıyı geliştirmek vb. olabilir. Bölgelerde alınan tedbirler sonucunda sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması hem ekonomide gelirlerin artmasında hem de ülkenin uluslararası arenada turizm profiline sahip bir ülke olarak tanınmasında önemli rol oynamaktadır. (Dərgahov, 2008 : 125)

Şeki'nin elverişli coğrafi konumu ve en önemlisi tarihi İpek Yolu üzerindeki konumu bu bölgeyi diğer bölgelerden ayıran başlıca özelliklerdir. Bu aynı zamanda Şeki'nin uluslararası tanınırlığında da bir avantajdır.

Şeki'nin turistik otelleri ve kurumları da çok sayıda turist için çekilmesinde ve turizm potansiyelinin gerçekleştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. (Örneğin F Garden Otel Şeki, Şeki Park Otel, Şeki Saray Otel, Şeki Kervansaray Otel, Şeki Palace Otel 5*, Şeki İssam Otel, Şeki Marhal Otel, Şeki FM Butik Otel vb. gösterebiliriz. Şeki Palace Otel misafir kabul etmektedir. Otel ayrıca spa hizmetleri de sunmaktadır. Otel müşterilerine ücretsiz otopark ve ücretsiz internet sunmaktadır. Otel binası mermer ve taştan yapılmıştır. Şeki Marhal Hotel beş yıldızlı bir otel kompleksidir. Kiş köyünde yer almaktadır. Şeki şehri. Otelden manzara çok güzel. 2016 yılında açılan bu otel, otel odalarının yanı sıra misafirhaneler de sunmaktadır. Otel ayrıca havaalanlarına yakındır. Kabala Havalimanı'na 14 km, Bakü Uluslararası Havalimanı'na 300 km ve 14 km uzaklıktadır. Şeki Tren Garı. Şeki'de misafirler için bir tanesi Şeki FM butik otel olan butik oteller de bulunuyor. Haydar Aliyev parkı. Otel ayrıca Kabala Havalimanı'na 80 km, Bakü Uluslararası Havalimanı'na 300 km ve Şeki Tren İstasyonu'na 14 km gibi havaalanlarına yakındır. Şeki'nin misafirleri için bir tanesi Şeki FM butik oteli olan butik otelleri de bulunmaktadır. Şehir merkezine ve Haydar Aliyev Parkı'na yakındır. Otel ayrıca Kabala Havalimanı'na 80 km, Bakü Uluslararası Havalimanı'na 300 km ve Şeki Tren İstasyonu'na 14 km gibi havaalanlarına yakındır. Şeki'nin misafirleri için bir tanesi Şeki FM butik oteli olan butik otelleri de bulunmaktadır. Şehir merkezine ve Haydar Aliyev Parkı'na yakındır. (Mammadov, 2020 : 59-60)

Şeki ilinin söz konusu doğal rekreasyon ve turizm potansiyeli aşağıdaki gibi gruplandırılabilir:

- ✓ Doğal rekreasyon kaynakları (dağ sistemleri, dağlık masifler, orman masifleri, dağ mağaraları, fauna ve flora, su kaynakları, nehirler, göller, mineral ve kaplıcalar, buzullar, farklı fiziksel ve kimyasal özelliklere sahip arıtma suları;)
- ✓ Doğal koşulların kaynakları (estetik çeşitliliğe sahip manzaralar, deniz seviyesinden farklı yüksekliklerde bulunan doğal bölgeler, balneolojik iklim kaynakları, doğa rezervleri, yıllık güneşli gün sayısı, kar örtüsü, yerdeki kar örtüsünün süresi vb.);
- ✓ Turizm kaynakları (tarihi, etnografik anıtlar, müzeler, kaleler, mezarlar, camiler vb).

Rekreasyon-turizm potansiyelinin etkin ve tam olarak kullanılması, bölgenin yabancı ve yerli tüketiciler için rekabet gücünü artırarak, istihdam sorunu başta olmak üzere sosyal sorunların çözümü ve beşeri sermayenin etkin gelişimi için uygun koşulları ve nakit girişi sağlar (İsmayılova,2017: 15).

Genel olarak, Şeki'de turizm her yönden gelişmektedir. Tarih turizmi, inanç turizmi, binicilik turizmi, eğlence turizmi vb. bu tür turizm türleri gelişmiştir. Tarihi ile tanınan Şeki'de tarihi yapıların bulunması, şehrin görünümünde antikitenin korunması, onu Azerbaycan'ın diğer bölgelerinden ayıran başlıca özelliklerden biridir. Azerbaycan'ın kuzey batısında, Büyük Kafkas Dağları'nın güney yamaçlarında yer alan Şeki kabartması, ağırlıklı olarak yaylalardan ve eteklerinden oluşmaktadır. Ilıman bir iklime sahiptir. Buradaki büyük boy farkı, doğal koşullarda çeşitliliğe yol açmıştır. Şeki nüfusu çoğunlukla eteklerinde yaşıyor. Bir bölgenin iklimi o bölgenin turizmi için çok önemlidir. Şeki bu konuda elverişli koşullara sahiptir. Azerbaycanın baş kenti Bakü'ye 305 km uzaklıkta bulunan Şeki, ülkenin kuzey batısında, Büyük Kafkasya'nın güney bölgesinde yer almaktadır. Dağlık bölgelerden oluşur. Bu alan bol su kaynağı, normal nem, zengin ve yeşil orman örtüsü ile ayırt edilir ve deniz seviyesinden yaklaşık 700 m yükseklikte bulunur. Büyüleyici doğası ve ender tarihi ve mimari anıtları nedeniyle bölge önemli bir turizm merkezi olarak kabul edilebilir. Şeki'nin tarihi ve mimari anıtları, sürdürülebilir turizm örneği olarak tarihlerini korumuştur. Bölge, Şeki-Zakatala ekonomik bölgesinin bir parçası olan diğer bölgelere göre daha eskidir, tarihi ve kültürel anıtların zenginliği, coğrafyası ve iklimi ile ayırt edilir. Bu doğrultuda kültürel ve tarihi yapıların korunmasına yönelik altyapı projeleri hayata geçirilmiş, yatırımlar için devlet bütçesinden kaynak tahsis edilmiştir. Şeki'deki tarihi eserlerin korunması ve gelecek nesillere aktarılması turizmin sürdürülebilirliğine bir katkıdır. (Mammadov, 2020 : 68).

Şeki şehrinde turizmin çok yönlü gelişmesi sonucunda yerel nüfus için de yeni iş olanakları yaratılmıştır. Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi'nden alınan istatistiki göstergeler bunu bir kez daha teyit etmektedir.

Tablo 2. Şeki ilinin İş Gücü Piyasası

İŞ GÜCÜ PİYASASI	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Yeni iş yerleri	1569	2978	2985	2135	1258	277
Ekonomik olarak aktif nüfus sayısı, bin kişi	90,3	92,0	93,2	94,2	94,6	95,7
İstihdam edilen nüfus sayısı, bin kişi	86,4	88,0	89,3	90,6	91,1	90,5
Çalışan sayısı, bin kişi	21,8	21,3	21,6	21,7	21,1	21,0
Ortalama aylık nominal maaş, manat	255,6	247,6	251,5	276,7	353,9	441,1

Kaynak: Yazarlar tarafından Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi'nin 2022 verilerine dayanılarak hazırlanmıştır (<https://www.stat.gov.az/source/regions/>).

Görüldüğü gibi, her yıl açılan yeni iş sayısı artmaya devam ediyor. Pandemi nedeniyle 2019-2020 yılları arasında rakamlarda bir duraklama yaşandı. Buna neden bu büyümede turizmin özel bir rolünün olmasıdır. Ekonomik bölgenin dağlık kabartması, iklimi, rekreasyon-turizm potansiyeli, ekonomik kalkınmasını ve nüfusun istihdam seviyesini etkileyebilecek bir dizi karakteristik özelliğin oluşmasına temel oluşturmuştur:

- ✓ Dağlık bölge, kabartmanın keskin parçalanma derecesi, yaşam standardını etkileyen iklimin sertliği ve uygun yüzey örtüsünün kıtlığı ile açıklanan ovalara geçiş sınırına kadar nispeten zayıf yerleşimiyle ayırt edilir. ;
- ✓ Dağlık bölgelerde, her türlü emek faaliyeti daha yüksek maliyet temelinde oluşturulur ve bazı durumlarda bu ekonomik faktör, her türlü faaliyet, hatta tarım için geciktirici bir faktör haline gelir;
- ✓ Dağlık bölgelerdeki insan faaliyeti, bitişik ovalar ve etekler için çevresel etki riskini artırır, çünkü dağ sistemleri, yükseklik potansiyellerine bağlı olarak çevresel şekillendirme işlevlerine sahiptir, bu da bazı durumlarda zıt etkilere yol açar (İsmayılova,2017: 17)

Bölgenin diğer zayıf yönlerinden biri de çoğu turistik tesiste hizmetin uluslararası standartlara uygun olarak organize edilmemesi, personelin mesleki eğitiminin zayıf olması, pratik çalışma alışkanlıklarının oluşturulmamış olması ve bölgenin tanınmış turistik tesisleri ile deneyim alışverişinin olmamasıdır. dünya yapılmaz. Turizm şirketleri, organizasyon mekanizmaları zayıf, hizmetler modern ihtiyaçlara uygun ve aynı

zamanda bu alanda kırsal turizm ve ekoturizmin oluşumu hızlanmamıştır. Ekonomik kalkınma ve rekreasyon-turizm potansiyelinin kullanılması yönünde son yıllarda bazı olumlu büyüme dinamikleri yakalanmış olsa da, ekonomik bölgenin doğal-ekonomik kaynak potansiyeli henüz tam ve verimli bir şekilde dolaşıma girmemiştir. Bölgede ilgili ekonomik tedbirlerin sürdürülmesi, özellikle rekreasyon iyileştirme ve turizm altyapısının geliştirilmesi, işleyen işletmelerin sayısının artırılması, bölgenin coğrafi koşullarına ve kaynaklarına uygun tedavi-sanatoryum tipi ve turizm işletmelerinin oluşturulması, daha verimli istihdam göstergeleri elde etmeyi mümkün kılar. Bu amaçla ekonomik bölge için öncelikli yönlerin belirlenmesi ve bu yönlerde girişimcilik faaliyetlerinin teşvik edilmesi uygun görülmektedir (İsmayılova,2017: 17-18).

4. SONUÇ

Günümüzdeki en çok önem taşıyan ve karlı sektörlerden biri olarak kabul edilen turizm, ülkelerin refahının artmasında ve olumlu tanınırlığında çok önemli bir rol oynamaktadır. Turistik destinasyonun bulunduğu bölgede turizm çeşitlerinin ve alternatif turizm türlerinin geliştirilmesi ile ülke ekonomisinin gelişimine olumlu etki yapmak ve gelirleri artırmak mümkündür.

Son yıllarda sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda alternatif turizme ilgi uyanmış ve doğal kaynaklara sahip bölgelere turist akışı daha da artmıştır. Gelen turistler sadece şehir merkezlerini değil, özellikle turizm açısından önde gelen bölgeleri ziyaret ederler. Bunun sonucu olarak da son zamanlarda doğal kaynaklara ait bölgelerde turizm daha hızlı gelişmeye başlamıştır.

Azerbaycan'ın kuzeybatı kesiminde yer alan Şeki tarihi, dini, kırsal turizmi ile Azerbaycanda önde gelen turizm bölgelerinden biridir. Şeki'nin gelişimini gösteren en önemli etkenlerden biri de 2016 yılında Türk dünyasının kültür başkenti ilan edilmesiydi. Bu seçim tesadüfi değildi. Kültürü, tarihi ve mutfağı ile ünlü olan ve Azerbaycan'ın en eski ve tarihi bölgesi olarak kabul edilen Şeki turizmi, son yıllardaki gelişimi ile diğer bölgelerden önemli ölçüde ayrılmaktadır. Araştırma ve analizler sonucunda Şeki'de turizmin gelişmesi için bir takım önemli faktörlerin olduğunu ortaya çıkıyor. Bu faktörler şunları içerir:

- ✓ Doğal potansiyelin yanı sıra Şeki destinasyonunda turizm potansiyelinin elverişli ekonomik durumu;
- ✓ Şeki destinasyonunda turizmin gelişmesi için gerekli hedefleri ve ilgili kaynakları sınıflandırarak sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak;;
- ✓ Şeki destinasyonunda turizmi geliştirmek için yabancı yatırımı teşvik etmek ve yerel halk ve zanaatkarların özel kaynaklarının bu alana çekilmesi.

KAYNAKÇA

1. Abadov M.K. (2014). “Azərbaycan turizmi və onun inkişaf problemləri” Bakı.
2. Ashworth, G. ve Page, S.J. (2011). Urban tourism research: Recent progress and current paradoxes. *Tourism Management*, 32, 1–15
3. Asgerov, Ə.T., Bilalov, B.Ə., Güllahyev, Ç.G. (2011). “Ekoloji Turizm” . Adiloğlu. Bakı
4. Ажаев, Г. С. (2016). Экологический туризм. Павлодар: Керекү.
5. Dergahov V.S. (2008). “Rekreasiya-turizm ehtiyatları” «MBM» mətbəəsi. Bakı.
6. Deffner, A ve C. Liouris(2005),”City Marketing: A Significat Planning Tool For Urban Development İn A Globalised Economy”, 45th Congress Of The European Regional Science Association, 23 27 August, pp: 1-21
7. Ertürk, M. (2020). Türk Dünyası Kültür Başkentleri, *Türkiyat Mecmuası*, 30:(1)
8. Haydarov, Ş.E. (2011). Turizmdə nəqliyyat xitmətlərinin təşkili. Dərs vəsaiti. Mingəçevir Poliqrafiya Müəssisəsi MMC.
9. İsmayılova, Ü. T. (2017). Şeki—Zagatala iqtisadi rayonunda rekreasiya-turizm potensialından istifadənin əhali məşqulluğu problemlərinin həllinə təsiri istiqamətləri. *Міжнародний науковий журнал Інтернаука*, (14):15-19.
10. İsmayılova N., Azerbaycan'da Medikal Turizmin Organizasyonu Ve Gelişimi, (Azerbaycan Devlet Ekonomi Üniversitesi, Yükek Lisans Tezi), Bakü, 2018, s. 57-59
11. İbrahimhalilov A. “Təbii imkanlarla yanaşı, tarix və mədəniyyət abidələri də Şekin turizm bölgəsinə çevrilməsini asanlaşdırır”, *Halk Gazetesi*, 2008, 21 Ağustos, s.4

12. Giritlioğlu, İ., & Avcıkurt, C. (2010). Şehirlerin Turistik Bir Ürün Olarak Pazarlanması, Örnek Şehirler ve Türkiye’deki Şehirler Üzerine Öneriler (Derlemeden Oluşmuş Bir Uygulama). Adıyaman üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü dergisi, (4), 74-89.
13. Günay Aktaş, Semra. (2018) Turizm Coğrafyası, Eskişehir : Anadolu Üniversitesi, , 1.
14. Haşimova K., Sadigova M.,Modern İpek Yolunun Turizm Fırsatları, Bakü,2019, 150-154.
15. Karavatsız, M. Ve G.J. Ashworth(2007),” Partners İn Coffeeshops, Canals, And Commerce: Marketing The City Of Amsterdam”, Cities, vol:24, no:1, pp:16-25
16. Karski , A. (1990) . Urban tourism: a key to urban regeneration?, The Planner, 76(13):15 –17.
17. Mammadov E.Q. (2017). “Şəki destinasiyasının marketing planlaşması” KOMPAS CO MMC, Bakı.
18. Mammadov, A., & Çiftci, G. (2020). Azerbaycan’ın kuzeybatı bölgesi’nin (şeki bölgesi) turizm arz olanakları ve yerel halkın turizme bakışı (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü)
19. Mustafa, B. O. Z., & Özkan, Ç. (2021) Sürdürülebilir Şehir Turizmi: Barselona örneği. Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi, 4(1), 110-129.
20. Mutlu, K. A. Y. A., & Keleş, Y. (2022). Şehir Turizmi Kavramından Ne Anlıyoruz? Kuramsal Bir Çözümleme. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 24(2), 810-822.
21. Мутавчи, Е. П., & Семенова, Л. В. (2017). Городской туризм-драйвер экономики впечатлений. Наука и туризм: стратегии взаимодействия, (6 (4)), 4-12.
22. Özgüç, N. (2007). Turizm Coğrafyası Özellikler ve Bölgeler.İstanbul: Çantay Kitabevi.
23. Qafarov N. (2012). “Turizmin iqtisadiyyatı”. Bakı.
24. Sohn, H.S. ve C. Park(1999),” International Visitors’ Satisfaction With Pusan City And Its Implications For City Marketing”, Asia Pacific Journal Of Tourism Research, Vol: 4, no:1, pp:71-76
25. Tosun, C., & Bilim, Y. (2004). Şehirlerin Turistik Açından Pazarlanması: Hatay Örneği. Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 15(2), 125-138
26. Tüleykan, H. (2017). Turizm Ekonomisi ve Sürdürülebilirlik. 3. Uluslararası Türk Dünyası Turizm Sempozyumu, Bişkek/Kırgızistan, 964-980.
27. Uçkun, C.G., Türkay, O. (2003). Alternatif Turizm Türlerinin Sürdürülebilirliği. Türkiye’nin Alternatif Turizm Potansiyeli ve Güncel Sorunları Konferansı. Çankırı.
28. UN Documents, (1987), Gathering a body of global agreements, Our Common Future, Chapter 2: Towards Sustainable Development
29. World Tourism Organization (UNWTO) (2012). Global Report on City Tourism - Cities 2012 Project.
30. <https://www.stat.gov.az/source/tourism/> adresinden 22.06.2022 tarihinde erişilmiştir.
31. <https://e-qanun.az/framework/44294> adresinden 10.07.2022 tarihinde erişilmiştir.
32. <https://www.stat.gov.az/source/regions/> adresinden 10.07.2022 tarihinde erişilmiştir.